

Humanizem in Renesansa

HUMANIZEM – to je filozofsko in kulturno gibanje, ki je zajelo evropske izobražence (znanstvenike in literate), navdušene nad antično kulturno dediščino. V ospredju njihovega zanimanja je bil ČLOVEK in ŽIVLJENJE na tem svetu. Humanizem se je razširil v drugi polovici 15.stoletja (pred Turki so v Zahodno Evropo pribežali grški učenjaki, s seboj so prinašali klasična antična dela). Nova miselnost, ki je nasprotovala SHOLASTIKI, je navdušila meščane, ki jih je bolj kot življenje na »onem svetu« zanimal njihov vsakdanjik. K širjenju humanizma sta pripomogla:

- zvišanje izobrazbene ravni prebivalstva
- iznajdba tiska

Humanisti – V središču njihovega zanimanja so bili človek, njegovo duševno življenje in narava. V svojih delih so obsojale tedanje družbene razmere, ki so zanikale človekov pomen.

a) Gospodarski razcvet v Italiji

Že v 14. stoletju je doživela silovit gospodarski razvoj (evropske zveze z Vzhodom, trgovina, banke, velika blagovna proizvodnja). Okrepilo se je meščanstvo, nosilec nove kulture. Meščani so imeli v gospodarsko uspešnih mestnih državah v Severni Italiji tudi politično oblast. Mestni tirani, papeži in bogati meščani so radodarno podpirali pesnike in umetnike, da so večali svoj ugled. Izstopale so FIRENCE, predvsem v času mogočne družine **Medici**, ki je tekmovala s cehi in bogatimi meščani pri dajanju naročil slovečim umetnikom.

»Renesančni papeži« po svojem načinu življenja in pospeševanju umetnosti niso zaostajali za posvetnimi državami. Iz Rima so naredili razkošno središče svoje oblasti.

b) Predhodniki humanizma v Italiji

DANTE ALIGHIERI (1265-1321)
FRANCESCO PETRARCA (1304-1321)
GIOVANI BOACCACIO (1313-1375)

c) **ERAZEM ROTTERDAMSKI** (1469-1536) je največji evropski humanist z začetka 16.stoletja. V svoji Hvalnica norosti (Encomium moriae) je leta 1509 bleščeče obračunal s svojim časom. Norčeval se je iz človeških slabosti in duhovito kritiziral predvsem plemstvo in duhovščino. Leta 1516 je poleg latinskega prvič objavil celotno grško besedilo nove zaveze, ki jo je Luter vzel za podlago svojemu prevodu svetega pisma. Luter je nasprotoval Erazmu, ki je zagovarjal »svobodo človeške volje«.

č) **Razvoj humanizma** je omogočil razcvet umetnosti. Novo umetnostno gibanje RENESANSA (prerod svobodnega človeškega duha pod vplivom antičnih idealov) je skupaj s humanizmom vplivalo na evropsko književnost:

MIGUEL CERVANTES (1547-1616) v Španiji,
WILLIAM SHAKESPEARE (1564-1616) v Angliji.

VPLIV HUMANIZMA NA ZNANOST

Humanistična filozofija 16.stoletja je začela odkrivati zakonitosti narave, ljudje niso več proučevali narave po cerkvenih knjigah, ampak s poizkusi.

a) NARAVOSLOVCI so se usmerili v proučevanje vesolja, raziskovanje zemlje in človeškega telesa.

LEONARDO DA VINCI (1452-1519), začetnik moderne evropske znanosti, je odkril, da sloni narava na matematičnih zakonih. Odpiral je številne dileme, ki so jih kasneje znanstveniki razvijali dalje. Svoja spoznanja je zapisoval, zaradi strahu pred inkvizicijo je nekatere zapiske ustvaril v zrcalni pisavi.

NIKOLAJ KOPERNIK (1473-1543), poljski astronom, je prišel do spoznanja, da je zemlja le planet, ki skupaj z drugimi planeti kroži okrog Sonca (heliocentrični sistem).

GIORDANO BRUNO (1548-1600), italijanski pristaš Kopernikovih idej, je razglasil, da je svet neskončen, naš sončni sistem pa samo eden izmed svetov, ki ves čas nastajajo in izginjajo. Inkvizicija ga je obsodila na smrt na grmadi.

GALILEO GALILEI (1564-1642), je s teleskopom potrdil Kopernikov heliocentrični sistem, odkril na nebu nove zvezde, ki niso bile vidne prostim očem ter razložil zakone prostega pada. Deset let je preživel v hišnem zaporu in preklical svoje trditve, da bi si rešil smrti na grmadi.

JOHANNES KEPLER (1571-1630) je podpiral Kopernikov nauk in ugotovil, da se planeti okrog sonca gibljejo po elipsah.

b) MEDICINA je doživela svoj vzpon.

ANDREAS VESALIUS (1514-1564), belgijski zdravnik, je s seciranjem trupel in z natančnim opazovanjem spoznal anatomijo človeka (knjiga O delovanju človeškega telesa).

THEOPHRASTUS BOMBASTUS PARACELSUS (1493-1541), švicarski zdravnik, je prispeval k zdravljenju kuge in sifilisa s svojimi spoznanji.

c) ZEMLJEPISNO ZNANJE je napredovalo po zaslugi popotnikov. Nizozemec GERARDUS MERCATOR (1512-1594) je risal karte sveta z valjasto projekcijo. Izdelovati so začeli globuse.

č) POLITIČNE IN SOCIALNE TEORIJE so kritizirale tedanjo družbo in si zamišljale nove, pravičnejše odnose.

THOMAS MORE (1478-1535), angleški filozof, je v svojem delu UTOPIJA (»kraj ki ga ni«) trdil, da bi bila idealna država republika, v kateri ne bi bilo zasebne lastnine ter bi v njej vladali enakost in verska strpnost.

NICOLO MACHIAVELLI (1469-1543), italijanski politični teoretik, je v delih **Zgodovina Firenc** ter **Vladar** preučeval politično problematiko svojega časa in izrazil meščansko težnjo po ustanovitvi enotne in neodvisne Italije. Svetoval je vladarju, naj uporablja, če je treba, uboje, laži in prevare; cilj (država) opravičuje svoja sredstva.

RENESANSA V UMETNOSTI

Preusmeritev človekovega zanimanja od onostranstva v stvarno življenje, se kaže tudi v stavbarstvu, slikarstvu in kiparstvu.

a) RENESANČNE STAVBE delujejo preprosto in skladno, so simetrične s poudarkom na horizontalni liniji. Stavbeniki so uvedli polkrožne loke in stebre z antičnimi kapiteli in venci. Najbolj veličastna stavba je cerkev Sv. Petra v Rimu, ki so jo zidali 120 let. Začel je BRAMANTE, orjaško kupolo pa si je zamislil MICHELANGELO. V renesančnem slogu:

- LOUVRE (dvorec francoskega kralja v Parizu)
- TUILERIJE (palača Katarine Medici v Parizu)
- Palače in cerkve v nemških mestih (Muenchen ...)
- ESCORIAL (v bližini Madrida, mavrski vplivi)

b) V SLIKARSTVU IN KIPARSTVU so umetniki težili za natančnim prikazovanjem narave in človeškega telesa (kompozicije, portreti, oblikovanje realnega človeka, ne abstraktnega svetnika).

Italijanska renesančna umetnost:

LEONARDO DA VINCI (Mona Lisa, Zadnja Večerja)

MICHELANGELO (freske v Sikstinski kapeli, kipi Davida, Mojzesa, Pieta)

RAFAEL SANTI (freske v vatikanskih dvoranah)

TIZIAN (portreti)

Nemčija:

ALBRECHT DUERER (grafike)

HANS HOLBEIN

Holandija:

JAN VAN EYCK (oljno slikarstvo)

Flandrija:

PIETER BREUGHEL (prvi slikar kmečkega žanra)

c) GLASBENA RENESANSA – opuščanje stroge polifonije in začetek MONODIJE (prevlada ene melodije med drugimi). Razvijati se je začela opera (Firence, na prehodu iz 16. v 17. stoletje), kancone, sonate in razni plesi. Eden največjih skladateljev tega obdobja je bil slovenski rojak JAKOB PETELIN-GALLUS.

č) HUMANIZEM NA SLOVENSKEM

- povečano zanimanje za izobrazbo in vzgojo
- študenti iz slovenskih dežel na univerzah na Dunaju, v Bologni in Padovi
- humanistični krožki, ki so bili naklonjeni idejam reformacije (škof Peter Bonomo v Trstu)
- Žiga Herberstein (potopis o potovanju po Evropi in Rusiji)
- Jakob Petelin-Gallus (prenesel benečansko glasbeno smer v srednjo Evropo)
- Theophrastus Bombastus von Hohenheim-Paracelsus (zdravnik in kemik, nekaj časa deloval v Beljaku)
- zgodovinopisje na Koroškem: a) kronike: Jakob Unrest, Paracelsus, Wolfgang Lazius

b) koroška zgodovina: Hieronim Megiser